

УДК 351.74(477)

І.П. КАТЕРИНЧУК, канд. юрид. наук,
Державний науково-дослідний інститут МВС
України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: інформаційне забезпечення, правоохоронні органи, інформація, інформаційний ресурс

Сучасний період цивілізаційного розвитку характеризується підвищенням ролі інформаційних технологій у життєдіяльності держави та суспільства. Відкриття і винаходи, пов'язані з обробкою інформаційних ресурсів, кардинально змінюють не лише сутність виробничих процесів, але й процесу управління. Разом із тим, глобалізація інформаційних процесів, що супроводжує загальну світову економічну та соціальну інтеграцію, не тільки відкрила нові досі небачені вражаючі можливості для прогресивного розвитку людства, а й викликала одночасно ряд якісно нових глобальних загроз, в тому числі незвичайну вразливість світового співтовариства перед злочинними посяганнями. Сучасні технології дали поштовх не тільки вільну торгівлю, глобалізації та віртуалізації економічної діяльності, а й стимулювали злочинну діяльність. Це визначає нові цілі та завдання діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, що обумовлюють необхідність вдосконалення наявних і розробки нових методів і засобів її здійснення [1, с.47]. Отже, рівень розвитку інформаційного забезпечення правоохоронних органів України сьогодні впливає не лише на стан злочинності в нашій державі, а й на додержання прав і свобод людини та громадянина, на можливість позбавитися від витратних екстенсивних за рахунок впровадження економічних інтенсивних технологій

управління, а також на інтеграцію нашої держави у світовий інформаційний простір.

Разом із тим, оскільки інформаційне право є молодією наукою, сьогодні багато аспектів проблематики, пов'язаної з інформаційним забезпеченням правоохоронних органів, досліджені ще недостатньо. Серед наукових праць, які заклали фундаментальні теоретико-методологічні засади інформаційного забезпечення у сфері правоохоронної діяльності, необхідно назвати роботи І.В. Арістової, К.І. Белякова, Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця, Є.Б. Кубка, В.А. Кормича, В.С. Цимбалюка, В.Д. Гавловського та інших. Останнім часом проблематика інформаційного забезпечення правоохоронних органів пригортала увагу таких вчених, як В.Я. Мацюк, О.В. Олійник, Д.Я. Семир'янов, О.В. Сировой, Д.В. Сулацький та деяких інших науковців, однак багато питань у цій сфері ще очікують на свою наукову розробку. Вказане обумовлює новизну та актуальність даної статті, метою написання якої є окреслення проблем сучасного етапу розвитку інформаційного забезпечення правоохоронних органів України.

Перша з таких проблем пов'язана з необхідністю визначити коло органів, які підпадають під категорію «правоохоронні». Як вже неодноразово вказувалося у чисельних наукових дослідженнях з даної проблематики, єдине легальне визначення, що міститься у ст.2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», не відображає специфіки правоохоронної діяльності та не дає змоги диференціювати такі органи. Нагадаємо, що до правоохоронних норма вказаної статті відносить органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, а також інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2]. З цього приводу

ми приєднуємося до позиції науковців, які вважають, що, по-перше, перелік правоохоронних органів не може бути відкритим, оскільки немає такого державного органу, який би не виконував правозастосовні функції, що позбавляє визначення правоохоронних органів будь-якого сенсу, і, по-друге, під час складання класифікації таких органів доцільно керуватися критерієм виконання ними правоохоронної функції держави, яка має бути головною серед виконуваних ними функцій. Тому, на підставі аналізу особливостей правового статусу державних органів та виконуваних ними функцій, до правоохоронних органів доцільно віднести Міністерство внутрішніх справ України, Службу безпеки України, Державну податкову службу України, Державну митну службу України, а також органи прокуратури України.

Друга проблема пов'язана зі складнощами у визначенні поняття «інформаційне забезпечення». У технічних науках це поняття визначається як сукупність баз даних з системами управління, файлових структур з каталогами та системами управління, констант і умовно-постійних даних, засобів захисту від несанкціонованого доступу, засобів управління набором даних і інших елементів, що визначають формування, підготовку та умови обробки даних (індикатори станів, сигнали дискретних датчиків, управляючі дії та ін.) [3, с.114], як методи і засоби побудови інформаційної бази системи, що включає системи класифікації і кодування інформації, уніфіковані системи документів, схеми інформаційних потоків, принципи та методи створення баз даних [4, с.56]. З точки зору управління персоналом інформаційне забезпечення – це отримання всієї можливої інформації про потенціал та побажання працівників, збір інформації про особливості робочого місця та робочого колективу, формалізація інформації з метою можливості її зіставлення і перевірки, виявлення якостей, виявлення стану ринку освітніх послуг і можливостей, а також умов отримання послуг, пов'язаних з розвитком персоналу [5, с.67]. В економічних науках ін-

формаційне забезпечення розуміється як: 1) забезпечення фактичними даними управлінських структур; 2) використання інформаційних даних для автоматизованих систем управління; 3) використання інформації для забезпечення діяльності різних споживачів (організацій, учених, художників, письменників, журналістів тощо) [6, с.275]; як сукупність, по-перше, інформаційних ресурсів (інформаційна база) і, по-друге, способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних та управлінських процедур, які забезпечують фінансову сторону діяльності компанії [7, с.57]. Інформаційне забезпечення охорони навколишнього середовища розуміється як збір, переробка, зберігання і обов'язково підготовка до використання інформації, яка необхідна для оцінки стану власне навколишнього середовища, екологічної діяльності та прийняття різного роду рішення в цій галузі [8, с.59]. У конституційному праві є визначення інформаційного забезпечення виборів, яке включає до себе інформування виборців, передвиборчу агітацію і сприяє усвідомленню волевиявленню громадян, гласності виборів [9, с.357].

Як можна переконатися з аналізу наведених визначень, інформаційне забезпечення розуміється як у вузькому аспекті функціонування баз даних, так і в надзвичайно широкому аспекті збору, отримання та формалізації «всієї можливої інформації» в науці управління персоналом. Така диференціація існуючих підходів до дефініції інформаційного забезпечення впливає на різне розуміння даного поняття і в науці інформаційного права: від циклічного процесу пошуку, збору, опрацювання, переосмислення, зберігання, видачі інформації та її використання для прийняття оперативно-тактичних та інших рішень правоохоронних органів [10] або ще більш широкого визначення досліджуваного поняття як «постійного узагальнення практики діяльності підрозділів міліції громадської безпеки, виявлення недоліків і нагальних проблем, їх наукового розроблення та відповідного законодавчого і методичного вирішення» [11] до

більш вузького розуміння як систем руху й перетворення інформації, включаючи класифікаційні переліки всіх даних, методи їх кодування, зберігання та передачі [12, с.403].

На нашу думку, така диференціація поглядів і думок вчених пов'язана з неоднозначним розумінням дефініції «інформація», яке присутнє у наведених вище визначеннях. З цього приводу ми поділяємо думку К.І. Беякова, який вважає, що, оскільки поняття «інформація» має надзвичайно широкий зміст і не завжди може бути піддано аналізу, в контексті науки інформаційного права доцільніше використання дефініції «інформаційний ресурс», точніше «соціально-правовий інформаційний ресурс» як сукупності юридично значущих зведень (даних та відомостей) [13, с.269].

Методологічне значення такого розмежування, на нашу думку, полягає у можливості чітко визначити предмет певного дослідження у межах науки інформаційного права. Якщо дослідник ставить за мету аналіз інформаційного забезпечення як пошуку, збору, отримання, зберігання, використання всієї можливої інформації щодо діяльності певного органу, то досягнення такої мети значною мірою утруднюватиметься з огляду на те, що будь-яке явище або процес, у першу чергу – когнітивний, може розглядатися як інформація. Інша річ, якщо предметом дослідження виступає інформаційний ресурс, розуміння якого у межах певного дослідження можна представити як кінцевий перелік юридично значущих даних та відомостей. Необхідно вказати, що І.В. Арістова, здійснюючи у своїй докторській дисертації фундаментальний аналіз організаційно-правових засад управління органів внутрішніх справ України відомчим сектором інформаційної сфери держави, зазначає, що, відповідно до організаційно-структурного підходу провідними структурними одиницями інформаційного середовища ОВС України постають відомчі інформаційні ресурси та інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура [14, с.258]. Вважаємо, що саме такий підхід має розповсюджуватися на будь-які дослідження інформаційного забез-

печення правоохоронних органів, оскільки лише за таких умов предмет дослідження постає чітким і зрозумілим для наукового аналізу.

На підставі вказаного вище поняття інформаційного забезпечення правоохоронних органів України можна визначити як процес збирання, отримання, обробки, поширення, аналізу та використання інформаційних ресурсів, необхідних для виконання визначених законом завдань та функцій цих органів. На нашу думку, кожен з елементів цього визначення може бути підданий системному аналізу, так само як і зв'язки, що виникають між складовими цього поняття, що дозволить скласти об'єктивне уявлення щодо предмету дослідження.

Третя проблема, пов'язана з інформаційним забезпеченням правоохоронних органів України, стосується нормативно-правових засад такого забезпечення. На жаль, останні зміни в інформаційному законодавстві забезпечили не подальший розвиток, а скоріше внесення плутанини у розуміння сутності інформаційних відносин у цій сфері. Так, поняття інформації у ст.1 нової редакції Закону України «Про інформацію» було надано як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [15]. Це начебто не суперечить викладеній нами вище позиції щодо надзвичайно широкого розуміння цього феномену, однак такий підхід у тексті законодавчого акту одразу ж позбавляє будь-якого сенсу поняття «документ», яке міститься у тій же статті і означає «матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі». Виходячи з аналізу цього поняття, до документів мають бути віднесені наскальні рисунки стародавніх людей, каракулі, які звичайно малюють на папірці учасники тривалих нарад тощо, адже у самому Законі поняття відомостей та даних не міститься, а у тлумачних словниках вони надзвичайно широко визначаються як категорії, що відображають певні знання або уявлення про будь-що [16, с.176].

Як заперечення нашій позиції можна висунути тезу про те, що вказаним Законом передбачений поділ за змістом інформації на такі види: інформація про фізичну особу, інформація довідково-енциклопедичного характеру, інформація про стан довкілля (екологічна інформація), інформація про товар (роботу, послугу), науково-технічна інформація, податкова інформація, правова інформація, статистична інформація, соціологічна інформація (ст.10), але, по-перше, розробники цього правового акту включили до видів інформації її «інші види», що не дає змоги виокремити власне інформацію з-поміж інших феноменів, і, по-друге, не забезпечили чітких критеріїв у виділенні самих видів: так, інформація про певну людину як платника податків може бути віднесена і до інформації про фізичну особу, і до податкової, і до правової, і до статистичної одночасно. На жаль, цей приклад, який наочно демонструє складнощі у визначенні базових законодавчих понять в інформаційній сфері, є скоріше правилом, ніж винятком, і пронизує всю систему інформаційного законодавства. З огляду на це не є дивним відсутність згадувань про інформаційне забезпечення правоохоронних органів у базових законодавчих актах, які регулюють їх діяльність, та відсутність системності у прийнятих у розвиток відповідних законів відомчих нормативно-правових актах. Отже, сьогодні набуває актуальності здійснення системного аналізу та вдосконалення нормативно-правової бази інформаційного забезпечення в сфері правоохоронної діяльності.

Четвертою проблемою інформаційного забезпечення правоохоронних органів України є недоліки у координації між правоохоронними органами щодо безперешкодного доступу до інформаційних ресурсів одне одного. Спільне для таких органів завдання боротьби зі злочинністю та правопорушеннями кожен з цих органів виконує, витрачаючи велику кількість часових та людських ресурсів на отримання відомостей, які вже містяться в інформаційно-пошукових системах їх колеґ з інших відомств. Створення єдиної для

всіх правоохоронних органів інформаційно-телекомунікаційної системи, на жаль, залишається недосяжною метою. Однак умови сьогодення, у тому числі і необхідність скорочення бюджетних витрат в умовах фінансово-економічної кризи потребують ліквідації дублювання функцій правоохоронних органів, у тому числі і в інформаційній сфері.

І п'ятою проблемою інформаційного забезпечення правоохоронних органів України є проблема підготовки кадрів для цих органів, які б поєднували високий рівень знань, вмінь та навичок як у правовій сфері, так і у сфері інформаційних технологій. Це пояснюється тим, що підготовка фахівців зі спеціальності «правознавство» передбачає підготовку на рівні користувача у сфері інформаційних технологій, чого недостатньо для ефективної діяльності в сфері інформаційного забезпечення правоохоронних органів, так само як і основ юридичних знань у фахівців з технічних наук. Спроби ж поєднати під час здобуття вищої освіти всіх необхідних знань, вмінь та навичок в силу тих чи інших причин ще не завершилися однозначно позитивним результатом. Тому вказана проблема ще очікує свого вирішення.

На нашу думку, подальший розвиток інформаційного забезпечення правоохоронних органів потребує вирішення усіх названих у цій статті проблем, що дозволить підвищити ефективність їх діяльності та зробити ще один крок до побудови в Україні інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паршина Е. Н. Основные направления совершенствования информационного обеспечения предварительного расследования преступлений / Е. Н. Паршина // Российское право в период социальных реформ : материалы науч.-практ. конф. Нижегородск. гос. ун-та им.Н. И. Лобачевского. – Н. Новгород, 2004. – С. 47–58.

2. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» // ВВР України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

3. Черкесов Г. Н. Надежность аппаратно-программных комплексов : учебное пособие / Г. Н. Черкесов. – СПб. : Питер, 2005. – 479 с.
4. Гниденко И. Г. Информатика : учеб. пособие / И. Г. Гниденко, С. А. Соколовская. – СПб. : Издат. Дом «Нева», 2003. – 320 с.
5. Спивак В. А. Развивающее управление персоналом. / В. А. Спивак СПб. : Издат. дом «Нева», 2004. – 440 с.
6. Экономический словарь / [А. И. Архипов и др.] ; отв. ред. Л. И. Архипов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2010. – 672 с.
7. Ковалев В. В. Финансовый менеджмент. Конспект лекций с задачами и тестами : учеб. пособие / В. В. Ковалев, Вит. В. Ковалев. – М. : Проспект, 2011. – 504 с.
8. Дубовик О. Л. Экологическое право в вопросах и ответах : учеб. пособие / О. Л. Дубовик. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2011. – 320 с.
9. Козлова Е. И. Конституционное право России : учебник / Е. И. Козлова, О. Е. Кутафин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2010. – 608 с.
10. Захаров В. П. Информационное обеспечение оперативно-розыскной деятельности подразделений ОВС у борьбы с преступностью / В. П. Захаров // Проблемы правозащиты та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pppd/2009_2/28.%20Zaharov.pdf.
11. Артем'єва Д. В. Поняття та основні напрямки інформаційного забезпечення діяльності міліції громадської безпеки / Д. В. Артем'єва // Право і безпека. – 2010. – № 4 (36).
12. Калюжний Р. А. Інформаційне забезпечення державного управління (на прикладі системи органів внутрішніх справ) / Р. А. Калюжний // Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 467 с.
13. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Беляков Костянтин Іванович. – К., 2009. – 408 с.
14. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її організація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Арістова Ірина Василівна. – Х., 2002. – 477 с.
15. Закон України «Про інформацію» // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
16. Доценко П. П. Словник української мови / П. П. Доценко, Л. А. Юрчак. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 2. – 788 с.

Катеринчук І. П. Актуальні проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних органів України / І. П. Катеринчук // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 376–380 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11kiprou.pdf>

Здійснено аналіз проблем, які супроводжують сучасний етап розвитку інформаційного забезпечення правоохоронних органів України та окреслено шляхи розв'язання цих проблем.

Катеринчук И.П. Актуальные проблемы информационного обеспечения правоохранительных органов Украины

Осуществлен анализ проблем, сопровождающих современный этап развития информационного обеспечения правоохранительных органов Украины, и обозначены пути решения этих проблем.

Katerinchuk I.P. Actual Of a Problem of a Supply with Information of Law Enforcement Bodies of Ukraine

The analysis of the problems accompanying the present stage of development of a supply with information of law enforcement bodies of Ukraine is carried out, and ways of the decision of these problems are designated.